

יסוד ההנאה בחיים ומקומו בעבודת ה'

זכריה תנעמי

א. ההנאה ומקומה בחיים

רבנו בחיי מבחין בשלושה תחומים במציאות החיים של האדם: מצווה - רשות - איסור.¹ הבחנה דומה נמצאת בדברי הרב קוק זצ"ל: קודש-חול-טומאה.² תחום הרשות הוא תחום רחב ידיים, ואחת התופעות השולטות בו היא תופעת ההנאות. האדם מוקף ביס של הנאות: הנאת ראייה, הנאת שמיעה, הנאת טעם, הנאת ריח, הנאות נפשיות והנאות רוחניות וכיו"ב.

כל העולם כולו הוא מקור עונג ונועם. כל פרט ופרט שבמציאות, כל השתלמות והשתלמות בבריאה, כל תנועה ותנועה שבהוויה הם מחוללים כבירים להוד ועדן, הנאה ושמחה לאין שיעור. שקוע האדם ביס-התענוג...

1. חובות הלבבות, שער עבודת הא-לוהים פי"ד.

2. ראה אורות הקודש ח"ב עמ' שי"א; מאיר חובב, 'הליכות ודעות' במשנת הרב קוק, עמ' 32; טל חרמון, סוף פרי נח.

רואה הוא בעיניו את הדר הטבע את זיו שלל צבעיו... שומע הוא באזניו, חוש השמיעה יאחדהו עם כל סביבתו והוא חש כל תנועה, כל הד-קול, מאוגד הוא עם כל החיים מסביב...³

ב. ההנאה ומקומה בעבודת ה'

מהו מקומה של ההנאה בעבודת ה' קיימת תופעה חברתית-תקשורתית נפוצה בימינו, גם בחוגים של בני תורה, שכל דבר ועניין נמדד אצלנו - לפחות בהצהרותנו המילוליות - על פי מידת ההנאה שלנו באותו עניין. אחרי כל אירוע, כמו מסיבה, אירוח ואפילו שיעור או הרצאה, אנחנו רגילים לשמוע את השאלה: 'נהניתם?' גם כשאנחנו באים לומר למרצה 'ישר כוח', אנחנו משתמשים במונחים אלה: 'נהנתי מאוד מן ההרצאה', או בינינו לבין עצמנו: לא נהנתי מן השיעור או מן ההרצאה וכיו"ב, ולפני כל אירוע מסוג זה או אחר, אנחנו מאחלים לקרובינו ולידידינו: 'יתיהנו!'

איך נמדדות התנהגויות ותגובות אלה על פי השקפתה של התורה? נבחן זאת על פי מקורות חז"ל, כדלהלן:

ג. שתי גישות לכאורה מנוגדות

בשאלה זו מהו מקומה של ההנאה בעבודת ה', לכאורה, אנחנו מוצאים ביהדות שתי גישות מנוגדות: עפ"י גישה אחת, כל עשיות האדם בתחום הרשות והחולין, כל חוויותיו, רגשותיו והנאותיו צריכות להיות משועבדות לרצון קונו, והוא כולו כלי שרת לעבודתו יתברך. עפ"י הגישה השנייה, האדם רשאי ליהנות מעולמו יתברך גם הנאה עצמית, ואין בכך פסול. לא לחנם הקב"ה טבע באדם את חוש הרגש, ההנאה והיופי, ובלבד שלא ישתמש בהם לדבר איסור, אבל לדבר הרשות - מותר. אי אפשר לדרוש מן האדם להיות רבוט נטול רגש, וגם אין זה רצונו של הקב"ה.

3. שיחות הסבא מסלבודקה, עמ' 59.

להלן מקורות ביהדות לשתי גישות הללו:

★ **מקורות לגישה א**

1. אבות ב יב: 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים'.
2. ברכות סג ע"ב: 'איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה? בכל דרכיך דעהו וגוי'.⁴
3. רמב"ם, שמונה פרקים פ"ה: 'צריך לאדם שישעבד כוחות נפשו כולם לפי הדעת... וישים לנגד עיניו תמיד **תכלית אחת**, והיא השגת השם יתברך...', ולזה יכווין כל פעולותיו, תנועותיו ומנוחותיו, אכילתו ושתיתו, שנתו ויקיצתו וכיו"ב. על פי זה, 'לא תהיה כוונתו **אל ההנאה בלבד**...', וכן כל יתר עיסוקיו: 'שמיעת הניגונים במיני זמר, טיול בגנות ובבנינים נאים, ראיית הצורות היפות... פיתוח כתליו בזהב, עשיית ריקום זהב בבגדיו וכיו"ב. כל אלה יעשם לשם השם יתברך לבד'.
4. רמב"ם, הלי' דעות, ג ב-ג: 'צריך האדם שיכוין לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד... ולא ישים בלבו לעשות דברים אלו'⁵ כדי ליהנות בלבד'.
5. עולת ראיה⁶, ח"א עמ' רעא-רעב: 'עיקר תוכן מעלת הקדושה הוא, שיתרומם האדם לשום כל מגמתו ומעייניו לא לצרכי עצמו, כי אם לכבודו של אדון כל העולמים יתברך וקדושתו, והשלמת רצון קונו. וכל זמן שיחשוב האדם רק להשלים את עצמו, אפילו בשלימות רוחנית, אין זה בכלל קדושה'.

4. משי' ג ר.

5. ושם התפרטו הרבה פעולות, כדרך שפירט בשמונה פרקים, פרק חמישי.

6. פירושו של הרב קוק זצ"ל לסידור התפילה.

★ מקורות לגישה ב

1. הירושלמי בסוף מסכת קידושין מציין מספר אמרות, הרואות באור חיובי את ההנאה העצמית כלגטימית לאדם:
  - א. אסור לדור בעיר שאין בה לא רופא ולא מרחץ.
  - ב. אסור לדור בעיר שאין בה גינה של ירק.
  - ג. עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל (מסילת ישרים, פרק יג).
  - ד. ר' אלעזר, מששמע שמועה זו (סעיי ג), היה חוסך פרוטה לפרוטה כדי לקנות פרות חדשים של עונות השנה וליהנות מהם. כל האמרות הללו מלמדות על ראייה ריאלית של החיים ועל מקומה של ההנאה בחיים כחוקית, שאינה עומדת, חלילה, בסתירה לעבודת ה'.
2. נדרים י ע"א: ר' אלעזר הקפר אומר: וכפר עליו מאשר חטא על הנפש⁷ - וכי באיזו נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין. והלא דברים קיין, ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה.
3. ברכות מג ע"ב; שו"ע או"ח סי' רכו סעיי א: 'היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח, אומר ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם'.⁸
4. ברכות לה ע"א: 'אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה'. מכאן משמע, שאחר הברכה ההנאה מותרת כדבר חיובי בפני עצמו.
5. ריה"ל, הכוזרי מ"ג סעיי יז: בעניין ייעודן של הברכות כותב ריה"ל:

7. במי ו יא (בזיקה לנייר).

8. וראה עוד שו"ע, שם סי' רכה, סעיי י (ברכת היופי).

יהכנה להנאה [ע"י הברכה] וההבחנה בה והמחשבה על העדרה לפני בואה - כל אלה כופלות את ההנאה:
 מפשט לשונו של ריה"ל נשמעת ראייה חיובית ביחס למקומן של ההנאות בחיים. עיין שם בהמשך לסעיף יז, בעניין העמקת ההנאה ע"י הברכות בהשוואה להנאת השיכור והנאת הבהמות שהם נטולי תודעה בשעת ההנאה.

6. רמב"ם, הלי' דעות, ג א: אסור לאדם להנהיג עצמו בדרך של סגפנות עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין, ולא ישא אשה, ולא ישב בדירה נאה, ולא ילבש מלבוש נאה, אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן... המהלך בדרך זו, נקרא חוטא'.

7. שיחות הסבא מסלובדקה עמ' 58 ועמ' 63: רגילים אנו להבין, שחיוב קבלת מלכות שמים בא רק כדי להכניע את האדם לפני בוראו, למען יקבל עליו את מרותו, וישתעבד לו שעבוד גמור, והברכות הן מעין מיסים שהטיל הקב"ה על הבאים להתענג מטובו, למען יזכרו את שעבודם, ולא יסיחו דעתם ממנו לעולם. אבל כשאנו מסתכלים בעניין זה הסתכלות ראויה, מקבלים הדברים צורה אחרת לגמרי. הכרת המלכות אינה באה כדי להטיל מרות ושעבוד, וחיוב הברכות אינו מס שהטיל הקב"ה על הבא לקבל חסדו מעולמו. אלא: הכרת המלכות היא מקור העונג שבבריאה, וחיוב הברכות הוא שורש החסד, אשר עליו נבנה העולם...

העולה מכך, שאין הכרת מלכות ה' עול ומס שחפץ הקב"ה להטיל על האדם. ישנה מצדו אך דרישה להתבוננות ולהסתכלות בחסדי ה' ובטובו, הממלאים את חלל העולם, למען יהנה האדם מידיעת אשרו, ויתענג על חסדי ה' הסובבים אותו. ומה ה' א-לוהיך שואל מעמך? כי אם ליהנות ולהתענג מטוב ה' וחסדו כל הימים...!

להלן בסעיף ה נבין את עומק דבריו של הסבא מסלובדקה, אבל מפשטות דבריו לא נשללת אפשרות של ההנאה כדבר חיובי בפני

עצמו.

בשולי שני סוגי המקורות שהוצגו עד כה, המייצגים, לכאורה, שתי גישות מנוגדות ביחס להנאות ומקומן בחיים בתפישת היהדות, נראה סוג שלישי של מקורות המלמדים על עימות ישיר בין שתי הגישות הנ"ל.

★ **מקורות המלמדים על עימות בין שתי גישות**

1. תענית יא ע"א: 'המתענה - שמואל אמר: נקרא **חוטא**; ר' אלעזר אומר: נקרא **קדוש**; וריש לקיש אמר: נקרא **חסידי**'.
2. ביצה טו ע"ב: כיצד צריך אדם לנהוג ביו"ט? ר' אליעזר אומר: אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה, או יושב ושונה. ר' יהושע אומר: חלקהו! חציו להי וחציו לכם.
3. שבת נ ע"ב: בגמי זו נחלקו אמוראים [הן לגבי שבת והן לגבי ימות החול], אם מותר לאדם לרחוץ ידיו במי ברדא, שהוא כעין מי ורדים,⁹ ודבר זה מיסב לאדם הנאה ועונג. ביחס לימי חול מחלוקתם הייתה: מר זוטרא החמיר לרחוץ במים אלה ואמר: "אם בשביל ליפות עצמו - אסור. אמימר ורב אשי התירו, משום שנאמר:¹⁰ יכל פעל הי למענהו"¹¹.

נמצא אפוא ביחס לשאלות ששאלנו אודות מקומן של ההנאה בעבודת ה', וכיצד יש להתייחס לתופעה החברתית בימינו למדוד כל דבר ועניין על פי מידת ההנאה שבהם - שלכאורה, אין דעה אחידה בשאלות אלה. על פי גישה א, התופעה למדוד את כל האירועים והחוויות במונחים של הנאה עצמית, אינה לרוחה של תורה, וזאת בלשון המעטה, ואינה בכלל

9. ועיין שם אודות המרכיבים השונים של מים אלו.

10. משי טז ד.

11. וראה שם גם ברשיי.

עבודת ה' בקדושה.

גישה זו, כשהיא באה לידי ביטוי בצורה בוטה והפגנתית, יכולה להיות ביטוי להלך הרוח המודרני, גישה של נהנתנות שטחית, שבוודאי מנוגדת לרצונו יתברך.

על פי גישה ב, כל עוד האדם מרסן את הנאותיו, אינו גולש בהן לדברים אסורים ואינו מגיע לכלל הסתאבות, אין מניעה שיחוש הנאה עצמית בהנאות שלו, ואינו יוצא על ידי זה מכלל עובד ה', אלא שעדיין אינו נחשב עובד ה' בהידור.

האם אפשר להגיע להכרעה בין שתי גישות הללו? נבחן את הדברים בסעיפים הבאים.

ד. הניגוד בין שתי גישות הנ"ל - סתירה מדומה

כאמור לעיל, לכאורה, לפנינו שתי גישות בחז"ל ושתי מסקנות שונות לחיים. אולם לאמתו של דבר, הדיבורים על שתי גישות אינם אלא טעות אופטית, והמחשבה על סתירה בין שתי הגישות אינה אלא סתירה מדומה. כאשר מתעמקים בדברי חז"ל, נוכחים לדעת שיש רק גישה אחת שקופה וברורה, וכל המקורות השונים שצוינו לעיל עולים אל מקום אחד. לשם הבהרת הגישה האחת של חז"ל בשאלה זו, נעיין תחילה במקורות נוספים שמהם נלמד את היסוד לגישתם האחת של חז"ל, ואחר כך נשוב ליישב את המקורות, שלכאורה, נשמעת מהם גישה אחרת:

1. מנהגו של רבנו הקדוש - ביחס למנהגו ואופן התייחסותו להנאות

החיים, מצינו, לכאורה, שני מקומות סותרים:

בע"ז יא ע"א נאמר, 'שלא פסקו מעל שולחנו לא חזרת ולא קישות ולא צנון, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים', דבר המלמד על עושר ורחבות הדעת; ואילו בכתובות קד ע"א מעיד רבי על עצמו שלא נהנה מן העולם

אפילו באצבע קטנה, וכך נאמר שם: 'בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה...!'
איך נבין מה היה מנהגו של רבי?¹² מסביר זאת בטוב טעם ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו 'ישראל קדושים',¹³ כדלהלן:

האמת כמו שקבלתי, וכן ראיתי אח"כ באיזה ספר, שהפירוש כפשוטו. אף שהיה שולחנו מלא כל מעדני עולם, מכל מקום, הוא לא נהנה מזה כלל, **דהיינו שכל אכילתו היתה בקדושה יתירה**, כמידתו שנקרא קדוש, שהוא שלימות הקדושה, להיות כל מעשיו והנאותיו לשם שמים, ולא הרגיש הנאת עצמו כלל.

ואכן מציין שם ר' צדוק הכהן במהותה של הקדושה:

עיקר הקדושה הגמורה הוא, כשהגיע למדרגה גדולה זו, שיוכל להשתמש בכל הנאותיו בקדושה בלי כוונה לעצמו והנאת גופו.

וכך מסביר הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים'¹⁴ את מהות הקדושה: האישה המתקדש בקדושת בוראו, אפילו מעשיו הגשמיים, תוזרים להיות ענייני קדושה ממש¹⁵ ... והמאכל שהם אוכלים הוא כקרובן שעולה על גבי האישים... כאילו נקרב על גבי המזבח ממש.

2. מנהגו של הלל – המדרש¹⁶ מתאר את מנהגו של הלל, רבם של כל ישראל, ואת אופן התייחסותו לחיי העולם הזה:

12. עיין בתוספות לעיי' יא ע"א, ד"ה יצנון וחזרתו.

13. אות ה.

14. פרק כו.

15. ראה אורות, עמ' סו, טו: 'דבר פשוט הוא שהצדיק עושה כל מעשיו בקדושה, וכל פעולותיו הגשמיות עולות הן לתיקונו של עולם.'

16. ויקרא רבה, פ"ד ל"ג.

הלל הזקן בשעה שהיה נפטר מתלמידיו,¹⁷ היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: רבי! להיכן אתה הולך? אמר להם: לעשות מצוה. אמרו לו: וכי מה מצוה זו? א"ל: **לרחוץ בבית המרחץ**. א"ל: וכי זו מצוה היא? א"ל: הן! מה אם איקונין¹⁸ של מלכים, שמעמידים אותם בבתי טרטיאות ובבתי קרקסאות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות - אני שנבראתי בצלם ובדמות, על אחת כמה וכמה! ובשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמהם. א"ל תלמידיו: רבי להיכן אתה הולך? א"ל: לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו ביתי [יש לי הכנסת אורחים בביתי]. א"ל: כל יום יש לך אכסניא? א"ל: ונפשי זו העלובה, אינה אורחת בתוך גופי ... **והיא זקוקה לאוכל!**

הלל הזקן מלמדנו, שעשיית הפעולות הטבעיות היומיומיות שלנו: רחיצה בבית המרחץ, אכילה כל יום, הליכה לבית הכסא¹⁹ ויתר הפעולות החיוניות שלנו, כולן נחשבות לעבודת ה' יתברך, וכשאנחנו עושים אותן בכוונה כזו, מתגלות הן כביטוי לאחת המצוות המרכזיות בתורה, גמילות חסד,²⁰ ועל זה נאמר:²¹ 'גמל נפשו איש חסד'.²²

3. מנהגו של דוד המלך - במדרש ילקוט שמעוני (ריש פ"א בחקתי) מובאת ראייתו של דוד המלך את החיים, כאשר חזיון הדבקות בשם מהווה את מרכז כל פעולותיו, וכך נכתב במדרש:

17. בזמן שהיה מסיים את השיעור היומי.

18. דמויות ופסלים.

19. דוגמה זו מהנהגתו של הלל מובאת באבות דרבי נתן, פרק יז, מהדורת שכתור, ווינא תרמ"ז. ראה הרצאתו של הרב רון וקס, 'הגות באמונת היהדות'. במהדורות הרגילות אין מופיעה דוגמה זו.

20. ראה רמב"ם, ה"א א"א י"ד א.

21. משלי י"א יז.

22. הדוגמות הנ"ל במדרש על הנהגתו של הלל נדרשות מפסוק זה.

יחשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך.²³
 אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם בכל יום ויום הייתי מחשב
 ואומר, למקום פלוני אני הולך, לבית דירה פלונית אני הולך, והיו
 רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. הדא הוא דכתיב:
 ואשיבה רגלי אל עדתיך.²⁴

העולה ממקורות הללו ומהנהגותיהם של גדולי עולם אלה הוא: אין
 מקום לשתי גישות ביהדות בהתייחסותנו אל הנאות החיים, אלא יש גישה
 אחת צרופה, והיא עשיית הכול לנחת רוח לפניו יתברך ולעשות רצונו;
 פירושה של הדברים: כמו שבעשיית המצוות, עבודת התפילה ועבודת ה'
 ברוחניות, אמרו חז"ל:²⁵ 'מצוות לאו ליהנות נתנו', 'אלא עשה דברים לשם
 פעלם ודבר במ לשמם' וכי²⁶ - כך גם בעשייה הגשמית ובהנאות העוה"ז
 וכי"ב, בכל אלה נדרשים אנחנו להעלות הנאות אלו ועשיות אלו לבחינה
 של עבודת ה'; מכאן עולה, שהנאות הן במה לעבודת ה' יתברך ככל
 החזיונות הרוחניים האחרים בעבודת הקודש. אין ספק, שבעצם עשיית
 ההנאות ומימושן, הגוף נהנה מעצם המעשה כי כך טבעו, אבל עבודת ה'
 דורשת מאתנו לרומם את העשייה וההנאה לדרגה של קדושה, לחוש את
 הזיקה ואת הקשר הפנימי בין ההנאות לבין החוויה הרוחנית בעבודת ה',
 ושהנאה זו גופה היא תהיה עונג בעבודת השם יתברך, כניסוחו המופלא
 של הסבא מסלבודקה: 'והיתה הנאתכם עבודתכם';²⁷ כלומר, אין אנו

23. תהי קיט נט.

24. ויקרא רבה לה א. מעבר להבנה הפשוטה בדברי המדרש, שדוד המלך מצא את עצמו תמיד
 בבית המדרש, ניתן לשמוע נימה נוספת. גם אם דוד הלך להיכן שתכנן: למקום פלוני, לדירה
 פלונית, או לעסק כל שהוא, שהרי ודאי הוא לא הזניח את ענייני המלוכה - מכל מקום גם
 בעיסוקים ההם, הוא חש בתודעתו שהוא נמצא בבית המדרש. הוא הביא את בית המדרש
 לכל תחום בחיים, כי בכל דבר שעשה, כוונתו הייתה לשם שמים. ראה בעניין זה אצל שלי"ה
 הקדוש, שער האותיות, אות מ.

25. עירובין לא ע"א.

26. נדרים סב ע"א, וראה רמב"ם הלי' תשובה פ"י כולו.

27. שיחות הסבא מסלבודקה, עמ' 58.

נדרשים לשתק את רגשותינו, לדחוק את מאוינו ורצונותנו, לחיות חיי נזירות וסגפנות. הנדרש מאתנו הוא, לרומם את רגשותינו, מאוינו וכל הנאותנו לדרגה של עבודה רוחנית, ושגם בהם נדע לעבוד את ה'. זהו עומק הדרישה: 'בכל דרכיך דעהו',²⁸ שכל גופי תורה וגופי החיים תלויים בה.²⁹ ונאמר:³⁰ 'כבד את ה' מהונך', ופירשו חז"ל:³¹ 'אל תקרי מהונך אלא מגרונך', דהיינו, 'אפילו מקולך הערב ומכל מה שחנך ה''³² תעבוד אותו. וכך צריכה להיות דרכו של עובד ה' באמת: "אפילו בדברי העולם, במשאו ובמתנו ובאכילתו ובשתיתו יכווין ליחוד שכינתו יתברך. וזהו 'בכל דרכיך דעהו', פירוש דע וייחד השם לא מיבעיא במצוות, אלא **אפילו בדברים הגשמיים**, כגון שותה מים לצמאון וכו'.³³

'הכרת מלכותו יתברך היא מקור העונג שבבריאה',³⁴ ולזה צריכות להיות מכוונות כל הנאותנו.³⁵

לזה מכוונים דבריו הנפלאים של מן הרב קוק זצ"ל:

לא לצערנו נברא ים-היופי, כי אם לעודדנו ולרוממנו, ולשום אותו עם כל המון גליו, מכון למסע של טיול ליופי יותר נערץ ונשגב ממנו, שנשמתנו החפשית תמיד טסה אליו בכנפי-נשרים שלה, המתרחבות ונארכות לפי הגודל של הסתגלותנו לחיים הרחבים.³⁶

בדומה כתב הרמב"ן בתחילת פרשת 'קדושים', שהיסוד המרכזי בדבריו הוא: 'קדש עצמך במותר לך'.³⁷ יסוד זה של קידוש ההנאות הגשמיות

28. משי ג ו.

29. ראה ברכות סג ע"ב.

30. משי ג ו.

31. ראה פסיקתא רבתי, עשר תעשר ב, ורש"י למשלי, שם.

32. רש"י למשלי, שם.

33. ר' אליהו דה וידאש, תוצאות חיים, עמ' שטו.

34. שיחות הסבא מסלבודקה, עמ' 58.

35. מסקנה העולה מן המאמר שם.

37. יבמות כ ע"א. וראה רמב"ן ויקי' יט ב.

והעלאתן לדרגה של רוחניות ע"י הכוונה בעשייתן לשם שמים, יש לו משמעות חשובה לגבי מהותם של כל החיים. יש שנקודה קטנה מכריעה את המעשים לכאן או לכאן:

- ★ יש אוכל פסחו לשם מצווה, ועליו נאמר: ³⁸ 'צדיקים ילכו בס', ויש אוכל פסחו לשם אכילה גסה, ועליו נאמר: ³⁹ 'ופשעים יכשלו בס'.⁴⁰
- ★ שולחנו של אדם יש שהוא מזבח לפני ה',⁴¹ ויש שהוא שולחן מלא קיא צואה.⁴²
- ★ כוח הדיבור של האדם יש שהוא גורם להשראת השכינה, ויש שהוא בבחינת מושב לצים.⁴³
- ★ 'שלחן' הופך 'לנחש'⁴⁴ ו'ענגי' ל'נגעי' וכיוצא בזה.

ה. יישוב הסתירות בין המקורות הנ"ל

ננסה להלן ליישב את הסתירות, לכאורה, בין המקורות שצוינו לעיל,⁴⁵ שכביכול עולות מתוכם שתי גישות ביהדות בזיקה להנאות החיים:

1. באשר למקורות שצוינו בזיקה לגישה א, הרי שמקורות אלה תואמים את המסקנה שהובאה לעיל בסעיף ד, ולפיה ההנאות כמו כל עשיות האדם ופעולותיו צריכות להיות מכוונות לעשות נחת רוח לפניו יתברך. נחזור ונדגיש, שאין הכוונה במקורות הללו לשלול מן האדם את עצם ההנאה, ואף לא לדחוק את רגשותיו; כמו כן לא להיות נזירים, סגפנים ומדוכאים ברא אותנו א-לוהינו. אדרבא, על האדם

38. הוי יד י.

39. הוי שם.

40. נזיר כג ע"א.

41. ראה יחזי מא כב.

42. אבות ג ד.

43. אבות ג ב.

44. ראה הגדה של פסח 'יינה של תורה', עמי קכח אות קמו.

45. סעיף ג.

לפתח את הנאותיו ותחושותיו כלפי החיים, ורק זאת עליו לתת אל לבו: ההנאות לא נועדו למענו בלבד, אלא הן בעיקר כלי ואמצעי לעבודתו יתברך.

2. באשר למקור המובא בירושלמי, סוף קידושין:

א. הצורך לדור בעיר שיש בה רופא, מרחץ, גינה של ירק וכיו"ב - אמירה זו מובנת על יסוד הנהגתו של הלל, שכל השירותים הללו, האדם נזקק להם מצד היותו יצור כפיו של הבורא יתברך, ובאמצעות שירותים אישיים אלה, האדם-היצור עובד את יוצרו.

ב. באשר לאמרה 'עתיד אדם ליתן את הדין על כל מה שראו עיניו ולא נהנה', וכן מנהגו של ר' אלעזר בקניית פירות העונה - כבר עמדו על כך מפרשי הירושלמי על אתר, 'קרבן העדה' ו'פני משה' וביארו, שעיקר הכוונה באמירות הללו, שעל ידי ההנאות המיוחדות, האדם מכיר יותר בשבחו של מקום ומודה לו באמצעות 'ברכת שהחיינו', ובכך מרבה שבח והודיה.
וז"ל 'פני משה' שם:

זה שאמר עתיד אדם ליתן דין וחשבון על מה שראות עיניו ולא אכל, משום שאינו נותן לבו לחזור אחריהן, לברך ולהודות השם ב"ה שברא מינים אלו להחיות בהן בני אדם, וכמו [כאילו] שאינו נחשב בעיניו טובות יתעלה ב"ה. ועל זה אמר, שרי אלעזר היה חושש לשמועה זו והיה רואה להביא עצמו לידי חיוב לכל הפחות פעם אחת בשנה, כדי לברך על כל מין ומין, וליתן שבח והודיה לאל יתעלה ברוך הוא ומבורך, המשגיח ומפרנס ומכין מזון לכל בריה, וצורך כל נפש חיה, יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים.

ג. מטרת ברכת האילנות וברכת היופי - להגדיל את השבח וההודיה לבורא יתברך באמצעות ההנאות, וזו גם הכוונה המונחת ביסוד

ברכת האילנות וברכת היופי. עיון בתוכן ברכות אלו מוכיח זאת.

ד. ייעודן של ברכות הנהנין לפי ריה"ל בספר הכוזרי⁴⁶ הוא כדלהלן:

אחת מתועלות הברכות לכל מי שקיבל עליו לקיימן בכוונה ובשלימות, כי הן מביאות לנפש האדם את ההבחנה במין ההנאה ומולידות את ההרגשה בצורך להודות עליה למי שנתנה... שהרי האדם לפי טבעו ראוי כי יעדר כל טוב ממנו... כי עפר הוא מן האדמה, אך הא-לוהיטיב עמו ונתן לו חיים והנאה, ועל אלה הוא מודה.

ברוח זו מסביר הרב קוק זצ"ל, שתפקידן של הברכות על ההנאות הוא לרומם הנאות אלה לדרגה של רוחניות, קדושה ומוסריות: 'יש לדעת, שכל ההנאות שבעולם ממלאות את תעודתן רק בהיותן משמשות להנאת האושר המוסרית, שהיא דעת א-להים בארץ'.⁴⁷

ה. בעניין דברי הרמב"ם בהלכות דעות (ג א), שאסור לאדם לנהוג בסגפנות ובצמצום, אלא חייב הוא ליהנות מעולמו יתברך - כוונתו לסוג הנאה, כפי שכתב בהמשך דבריו (הלכה ב), הנאה המביאה להעמקת עבודת הבורא יתברך.

ו. גם מאמרו של הרב הסבא מסלבודקה על חיוב ההנאה בחיים - מטרתו להשכיל את האדם להפוך את ההנאות והעונג בענייני העולם הזה לעונג ועדן רוחני ולראות אותם עין בעין כגילויים רוחניים בעבודת השם; זו הכוונה בכותרתו של המאמר: '**זהיתה הנאתכם - עבודתכם!**'

46. פרק מג, סעיף יז.

47. עולת ראיה, ח"א, עמי שמה, וראה שם עמי שמו-שמו.

ראינו שכל המקורות בחז"ל מכוונים לעניין אחד, והמסקנה החינוכית העולה מהם היא, מה שהשכילו חכמים לתמצת במאמר קטן אחד: יוכל מעשיך יהיו לשם שמים.⁴⁸ הרמב"ם אף הוא היטיב לבטא עניין זה (סוף פרק ה משמונה פרקים):

כבר כללו החכמים, זכרונם לברכה, זה העניין כולו בקצרה, במלות מועטות, מורות על זה העניין הוראה שלמה מאד עד כשאתה תבחן המלות, איך סיפרו זה העניין הגדול והעצום כולו, אשר חברו בו חבורים ולא השלימוהו - תדע שנאמר בכח א-לוהים בלא ספק, והוא אמרם בצואותיהם: וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

ו. להבדיל מזרץ האפיקורסות

עמדה זו של היהדות, רוצה לומר, קידוש ההנאות והעלאתן לדרגה של עבודת השם, באה במוצהר בניגוד לעמדת האפיקורסות, המעמידה את ההנאה כתכלית בלעדית של החיים, שזו, כמובן, כרוכה בכפירה מוחלטת. ריה"ל מציין ניגודי עמדות אלה, כדלהלן:

בעלי הדתות מביאים ראיה מבני ישראל נגד הכופרים המחזיקים בדעת אפיקורוס היוני, הסובר כי כל הדברים באים אך ורק במקרה, הואיל ואין כוונת מכווין ניכרת בהם. בני סיעת אפיקורוס נקראים, כידוע, אנשי ההנאה, כי לפי דעתם ההנאה רק היא התכלית הנדרשת, והיא אפוא הטוב בהחלט. לעומת זה, אין מבוקשו של איש התורה כי אם למצוא חן בעיני נותן התורה, ואף את בחירתו ימסור בידי הא-לוה יתברך.⁴⁹

48. אבות ב יב.

49. ספר הכוזרי, פרק מה, סעיף כ.

ואכן כך מנסח אפיקורוס היווני את היאני מאמין שלו:

כמו הנסיון החושני - אבן הבוחן הוא **לאמת ולשקר**, כך, רגש העונג והצער - אומר לנו מהו **הטוב** ומהו **הרע**. על האדם להשתדל להשיג את הטוב, לא לשם הטוב עצמו, אלא בגלל רגש העונג שבו... תמהני, אם ישתייר עוד דבר-מה להיות קרוי טוב, לאחר שנדיר מאתנו הנאת-טעם, הנאת-אהבה, הנאת-שמיעה, וגם את התענוג של הסתכלות בדמות נאה...⁵⁰

על כגון זה כותבים גדולי ישראל:

- ★ 'העוורים לא ישיגו תענוג - זולתי תענוג החושים, ולא צער - בלתי העדר תענוגיהם'.⁵¹
- ★ אצל הכסילים, 'המרוחק - מה שמצער ומדאיבו. והטוב - מה שמענג ומרגיעו'.⁵²
- ★ 'דע כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם. והמלך האמיתי שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו, כל מי שהוא חפשי מן התאוות'.⁵³

עמדה זו של האפיקורסות נובעת מתוך כפירה בא-לוהות, כפירה בהישארות הנפש, כפירה בחיי נצח וחוסר ביטחון במציאותם של החיים. 'צדוקים היו אומרים: מסורת היא ביד הפרושים שהם מצערין עצמן בעוה"ז, ובעוה"ב אין להם כלום. והיו - הם הצדוקים - משתמשים בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם, שהיתה דעתם גסה עליהם',⁵⁴ כעין מה שאמר הנביא:⁵⁵ 'אכול ושתו כי מחר נמות'. הם הבינו שהם אובדים וכולים מן

50. זאב סולה, תולדות הפילוסופיה, עמ' 92.

51. רמב"ם, פרקי ההצלחה, עמ' טז.

52. רס"ג, אמונות ודעות, עמ' קכ (תרגומו של הר"י קאפח).

53. אבן עזרא, בפירושו לבמד' ו ז.

54. אבות דרבי נתן, סוף פרק ב.

55. ישי כב יג.

העולם, ועל כן הדבר היחיד שנותר להם הוא ההנאה החולפת, שהם והיא מתכלים יחד.

וכך הביע זאת אפיקורוס בעצמו:

'יכול אדם לבטח עצמו מפני כל מיני דברים. אולם אשר למוות, הרי כולנו שרויים כאן כיושבי מצודה שנפלו חומותיה... בין ציפיה לציפיה, אנו מכלים את חיינו, וכולנו נמות בעמלנו... על כן ראוי לנו ליהנות'.⁵⁶

האתאיסטים בימינו, השקועים ברפש הנאותיהם, מבטאים זאת כך:

'שרוף את החיים לפני שהחיים ישרפו אותך'.⁵⁷

כללו של דבר:

בתפישת היהדות, האדם המקדש את הנאותיו ומעשיו, **עובד את א-לוהיו** ומתאשר באָשרו הנצחי;⁵⁸ ואילו עפ"י התפישה האפיקורסית, **האדם עובד את עצמו ואת יצריו**, והוא והם סופם עדי אובד. לכן כל יום אנחנו מודים על חלקנו ואומרים: 'ברוך א-לוהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו'.⁵⁹

ז. החיים - מקדש, האדם - כהן משרת

החיזיון הנפלא הזה, הקדשת כל כוחות האדם, **כולל ההנאות עצמן**, לשמו יתברך, ניתן למצוא לו דוגמה בעבודת הקודש והמקדש. בכל עבודת הקודש והמקדש הביטוי '**לפני ה'** חוזר על עצמו עשרות פעמים.⁶⁰ בחיים עצמם, תחושתו הגדולה של דוד המלך היא דוגמה לכך:

56. אלבר קמי, האדם המורד, עמ' 27.

57. מן העיתונות. וראה אבות (ה יט): 'מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, ועיין מהר"ל שם, 'דרך החיים', עמ' רסד והלאה.

58. ראה אורות הקודש, ח"ב עמ' שצז-שצח.

59. תפילת שחרית 'ובא לציון'.

60. ראה לדוגמה פרשת 'תצוה', בזיקה לבגדי הכהונה.

'שויתי ה' לנגדי תמיד',⁶¹ 'שהוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים
ההולכים לפני הא-להים'.⁶²

עבודת המקדש יכולה לשמש דגם לכל עבודת האדם בחיים. במקדש -
כל פעולה ועשייה חייבת להיות לשם ה' יתברך. ובחיים - כל מפעל ועשייה
וכל תחושה והרגשה, כל חוויה והנאה, צריכים להיות מכוונים לשמו
יתברך.

הציץ היה בגד קטן מכלל בגדי הכהונה, ועליו היה חרות 'קדש לה'.'⁶³
ציץ זה היה מונח על מצחו של הכוהן הגדול, והוא מסמל את המגמתיות
בקודש ובחיים, כמו שנוהגים לומר: 'לאן פניך מועדות?' וכך העשייה
בחיים לכל גילויה צריכה להיות 'קודש לה'', וזו המגמה המרכזית בחיי
האדם בכל עשיותיו ופניותיו. לאור דברים אלו נוכל לומר, כי החיים - הם
עצמם מקדש, האדם - כהן משרת בקודש, וכל עשייתו והנאותיו - קודש
לה'.

61. תהי טז ח.

62. ראה שו"ע, או"ח סי' א סעיף א בהגהה; מורה נבוכים, חלק ג, פרקים נא-נב; דרך הקודש,
פרק יג.

63. ראה שמי כח לו.